

A nagyidai cigányok (1851)

A közzismert történeti anekdota szerint a XVI. században Perényi, a Szapolyai János király pártjához tartozó főúr cigányokkal védelmeztette várát, Nagyidát a Habsburg király, Ferdinánd serege ellen. A cigányok diadalmaskodtak volna, ha nem kiabálják a visszavonuló németek után: szerencsájük, hogy elfogyott a puszkapor, különben... Ezt hallva a német vezér, Puchheim visszafordult, elfoglalta a várat és lenyakasztatta a cigányokat. A Nagyidát bohózatba illő módon feladó cigányhad hajdani históriájának fölemlegetése már Petőfi komikus eposzában, A helység kalapácsában (1844) is fölmerül, a kocsmai malacbanda cigány zenészeinek bemutatásakor. Arany művében az anekdotát érdemlő történet terjedelmes hősköltemény magaslatára emelkedik: a Bolond Istók második énekének (1873) tanúsága szerint („S oly küzdelemre, mely világcsoda, / Kétségb'esett kacaj lőn Nagy-Ida.”) szerzője az 1848-49-es magyar szabadságharc allegorikus torzképének szánta.

Tehát a könnyen hevülő, de állhatatlan cigányhadat a magyar jellem karikatúrájaként fogta fel Arany: „Rajongva tűnt elém a sátrak népe: (...) / Dicsőséget szomjaznak minden áron, / De, ha nem kell vér, olcsón is veszik; / Ritka dolog, hogy egyetértsen három; / A holnapot ma bízvást megeszik”. A komikus eposz valamennyi kellékét (segélykérés, seregszemle, haditanács, párbajok, csodás alvilágjárás stb.) fölvonultató műben Csóri vajda cigány logikával gondolkodik és álmodozik: „Eljárta eszével Nagy-Cigányországot: / Hogy s mikép vesz ő majd új veres nadrágot, / Amely senkinek még soha testén nem volt / Anglia-posztóján bársonybul lesz a folt.” Ám az allegorizáló szándék következtében a cigánysághoz hagyományosan rendelt negatívumok köre módosul, pl. nem mutatkozik gyávának: a cigányok a várban maradnak,

miközben a várat védő magyar sereg az éj leple alatt elszökik. (Igaz, nincsenek tisztában az erőviszonyokkal, tényleges küzdelemre pedig nem kerül sor.) Ugyanakkor az általában egy húron pendülőnek ábrázolt cigánycsapat itt (főként amikor a konkról van szó) igencsak széthúzóznak bizonyul.

Az ellenfél, a német tudálékossággal háborúzó ostromló sereg is megkapja a magáét. Voltaképpen mindkét tábor káprázatok után fut, s kiereszti markából a valóságot: a cigányok délibábért vagy a pillanat öröméért dobják oda, a királyi had pedig az elvont elméleti tudás oltárán áldozza fel. A kortársak még könnyen érthették az allegorikus célzásokat: a semmivé vált kincs a Kossuth-bankó; a győzni nem képes, így dühödten bosszút álló Puk vezér: Haynau; Csóri vajda pedig „a nagy álmodó, / Ki maga alszik egy nemzet nevébe, / Álmában újabb, szebb hont alkotó” maga Kossuth.

*

Kötelezők röviden:

Arany János – A nagyidai cigányok

Írta Diákbarát

Szereplők

Csóri – vajda

Gerendi Márton – a vár kapitánya (kuruc)

Puk Mihály – labanc generális

Rasdi néne – cigány jósasszony

és a várvédő cigányok – Akasztó, Nyúlláb, Degesz, Vigyori, Kolop, Gyügyü, Pityke, Toportyán, Bugyi, Káka, Habók, Irha, Diridongó, Süsü, Juhgége, Hubi, Csucsuj, Csimaz

Rövid tartalom

Első ének

A mű egy 4 énekből álló hősköltemény, mely a nagyidai cigányok hőstettét beszéli el.

Természetesen igazi hősieles cselekedetet senki ne várjon, mert a mű inkább komédia. Így indul:

Egyszer volt özönvíz, mióta a világ;

Egyszer nyit, száz évben, az áloe-virág;

Egyszer esett, mondják, kutyavásár Budán:

Egyszer a hős romák romlása Nagy-Idán.

A nagyidai várat pár magyar és egy nagy csoport roma védte a labanc Puk Mihály és csapata ellen. Kezdett elfogyni az élelem a várban, és a magyar kapitány magához hívatta a cigányvajdát azzal, hogy ő és az emberei most elhagyják a várat a rejtékúton és hoznak élelmet, addig a cigányok védjék a várat. Le is léptek, és persze eszük ágában se volt visszajönni. Ezt a vajda is tudta... Össze is hívta a cigányokat gyűlésre, akik jöttek is sorban, és Arany névről-névre bemutatja őket:

Jó Csimaz, kit hajdan értek lólopáson.
>>Nem loptam – felelé -, követem alászon.
Keskeny úton feküdt, hol menni akartam -
Bizony sosem esett ilyen csúfság rajtam.

Hátul mennék: de rúg; elől mennék: harap;
Átugrani könnyebb, sokkal is hamarabb;
Ugranám: felpattan...a hátára estem...
Jó, hogy elfogtátok, áldjon meg az Isten!<<

A romák összeverekednek a vajdaválasztáson, de aztán egy jó lakoma, tánc kibékíti őket, és
örömben elpuffogatják a vár összes puskaaporát az ágyúkban. Lennt a labancok hallják a
puffogatást, meg is ijednek rendesen, és kiteregetik a térképeiket, hátha attól okosabbak
lesznek. A térkép a vár mögött egy hegyet jelez, amire ha felvontatnák az ágyúikat, akkor egész
jól be tudnának löni a várba.

Második ének

Ám Puk Mihály így szól:

Hányszor összejártam az egész vidéket,
Csetlettem-botlottam tapasztalás végett,
Szemeim jól látnak, üveget is tettem:
S ihol e nagy hegyet észre nem vehettem!

Sebaj, azért elvontatják az ágyúkat, és némi meglepetéssel konstatálják, hogy ahol hegynek
kellene lenni, ott mocsár van, és az ágyúk jól bennragadnak. Mekkora szégyen! Mit lehet tenni?
Ágyú nélkül várat vívni nem lehet, ezért a legjobb, ha szépen angolosan lelépnek a vár alól,
mielőtt kiderülne a csúfság.

De mit csinálnak közben a cigányok? Mindenki elszenderül a lakoma után, kivéve a vajdát, aki
lemegy a pincébe, és ott találkozik egy jövendőmondó asszonnyal, aki elvezeti egy titkos
pinceajtóhoz, ami mögött hihetetlen kincsek töltenek ki szobákat. Arany, ezüst,
gyémánt...gyönyörű ruhák, nyergek... a vajda megőrül, és összehívja népét, akiket rögtön fel is
öltöztet gyönyörű ruhákba. Még a felesége és a két gyereke is megjelenik, akikről eddig azt
hitte, belefűtnek a Marosba. De a felesége elmeséli, hogy elnyelte őket egy cet, és annak a
gyomrában éltek.

Harmadik ének

A nagy örömködés közepette észreveszik, hogy a labanc megtámadta őket, és rögtön az
ágyúkhöz ugranak:

Hanem az ellenség ágyúja sem alszik,
Iszonyú tüze van, bár szava nem hallszik,

S ámbár a cigányság többször így kiáltott:
>>Ne lőj erre bolond, ember van itt, látod! <<

Különösen féltik fényes szép szemöket,
Hol erre, hol arra, kapdossák fejöket;
Nem csuda aztán, ha bizony hébe-hóba
Beleütik is egy nagy ménkű golyóba.

Legelől a vajda, Dámival, Jónással,
Nem győzi a bátor népét biztatással;
>>Rohamra cigányok! << eszevesze ordít,
S rohan a cigány, de előbb hátat fordít.

.....

Ez már a szilajság! Ezt szeretem én, ha
A legény nem lusta, szájátáti, léha...
Úgy tudtok szaladni! Úgy elgázolnátok
Azt a cudar népet, csak felé futnátok!

Megkezdődik a harc a cigányok és a labanc között. Kicsit furcsa a harc, mert akit megölnek, pl. levágják a fejét, az felpattan, felkapja a levágott fejet, és elrohan... Egy hős cigányasszony is beveti magát a harcba, neve Dundi, és egymaga megöl jópár labancot. De egyszercsak levágják a kötényét és ettől elveszti erejét. A vajda kiment a forgatagból. Közben jó sok roma is elesik.

Végül a romák nyernek, megölik magát Puk Mihályt is és a várban elkezdene ünnepelni.

Negyedik ének

A vajda kiosztja a hivatalokat, és úgy dönt, megnősül:

Szeretem én Évát...de, – tudja a manó:
Már hiszen, no, csak nem vajdánénak való!
Aztán meg, mióta a cethalban lakott,
Mindig érzem rajta a bűdös halszagot.

Egy szó mint száz, el kell válnom tőle,
Ezt kívánja rangom, hivatalom fénye.
Ezt még más egyéb is...de mit ér a beszéd:
Adja komámaszony azt a kicsi kezét!

Od'adá a kezét Dundi asszony végig,
Oda mind a kettőt, egészen könyékig;
Bizony, aki látta amit cselekedett,
Azt mondhatta volna, hogy rátehénkedett.

Elkezdének megülni a nászt, de nicsak! Kiabálás hallatszik a vár alól! Hát a meghalt romák sorakoznak ott, és kéri a jussukat a hivatalokból és a kincsekből. A vajda elkergeti őket, mondván, legyen nekik elég a hírnév, de ekkor megjelenik maga a meghalt Puk Mihály, hóna alatt a fejével, és követeli, hogy a vajda vívjon meg vele. Meg is vívnak, de jaj! Puk Mihály megöli a vajdát! Összeesik, és a többi roma elkezd rugdosni, élesztgetni...:

Mióta lármázunk és mióta rázunk!
Horpaszon rugdosunk, a képedre mászunk!
Te mégis úgy horkolsz, majd megrepedsz bele:
Szalad az ellenség: mit csináljunk vele?

Mert persze a vajda csak álmodta a nagy hőstettet, és most látja, hogy a labancok – a mocsárban hagyva az ágyúit – elfutnak a vártól... Rögtön megjön a hangja és kiáll a várfokra:

>>Jás, ti kócipor had, láttam az anyátok!
Volna puska porunk, tudom megbánnátok!
Itt lövöldöznénk le, az utolsó lábíg,
Sosem érnétek el az akasztófaig!<<

A többi cigány is vérszemet vesz legott:
>>Köszönjétek – ordít – hogy porunk elfogyott!<<
Lehetetlen, hogy ezt ne hallja távolról –
Hallja is az ellen, mert lám, visszafordul.

Visszafordulnak a labancok, betörnek a várba és a cigányokat bizony, nagy nevetés közepette, egytől egyig kipenderítik...

Forrás: Olvasmányaim Freeblog

A TELJES SZÖVEG:

http://www.boldogsag.net/index.php?option=com_content&view=article&id=73:arany-janos-a-nagyidai-ciganyok-hskoeltemeny&catid=652:a-humor-szelleme&Itemid=622